

ปาฐกถา :
ความคิดหรือแนวคิดทางเศรษฐกิจ
ของ ปรีดี พนมยงค์*

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์

สวัสดิ์ศรีวัฒนาผู้พิมพ์ที่เคารพ

วันนี้ผมเป็นตัวแทนท่านเอง มาบรรยายแทน อาจารย์ ดร. จักรทิพย์ นาดสุภา ซึ่งบวญ ไม่สามารถมาบรรยายในวันนี้ได้ ผมรับคำเชิญมาเพื่อให้ บรรลุโครงการรำลึกถึงท่านปรีดี บทปาฐกถาของผมชื่อ “ความคิดหรือแนว ความคิดทางเศรษฐกิจของ ปรีดี พนมยงค์”

ถ้าเราทวนระลึกถึงระยะเวลาที่ผ่านมาเป็นเวลา 2,000 กว่าปี เราจะเห็นว่าการกคชี่เบียดเบียนมนุษย์โดยมนุษย์ด้วยกันนั้นได้ถูกล้มเลิกไปนานแล้ว แต่เป็นการล้มเลิกในยุโรปของนักคิดทางสังคมเท่านั้นเอง ยุโรปเบียดเบียนได้ขับไล่ความ มีคมนออกไป และได้สร้างโลกใหม่ที่เต็มไปด้วยแสงสว่างขึ้นมา ผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบได้มีโอกาสเป็นครั้งแรกที่จะเข้าไปพำนักอาศัยอยู่ในสุริยะนคร

สุริยะนคร นี้หมายถึงนครซึ่งกำลังจะมาถึง ในประวัติศาสตร์ความคิดทาง สังคมของมนุษยชาตินั้น เราจะพบว่า โดยธรรมชาติแล้วผู้ถูกเอารัดเอาเปรียบควร จะลุกขึ้นมากำหนดระบบของคนที่ตนน้อย แต่แล้วกลับกลายเป็นเรื่องธรรมดาไป ที่ผู้คนเหล่านี้กลับนิ่งเงียบ ประวัติศาสตร์โลกของเราที่ผ่านมาเราจะเห็นผู้คนรบราฆ่าฟันกันร้อยครั้งพันครั้ง แต่ก็มี การปฏิวัติสังคมกันไม่กี่ครั้ง

ในแผ่นดินสยามการกคชี่เบียดเบียนกันได้สิ้นสุดลงเช่นเดียวกัน แต่สิ้นสุดลง ใน “เค้าโครงเศรษฐกิจ” ของท่านอาจารย์ปรีดีเท่านั้น หลังจากนั้นผู้ปกครอง ใหม่ก็เกิดความหนทางเก่าของประวัติศาสตร์ไทย ความทุกข์ยากก็ยังคงมีอยู่จนทุก

* ถอดจากปาฐกถาของอาจารย์ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ซึ่งแสดงแทน ดร. จักรทิพย์ นาดสุภา ในงาน “ตีพิมพ์รำลึกอาจารย์ปรีดี พนมยงค์” ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่าง วันที่ 21-28 พฤษภาคม 2528 ปาฐกถาแสดงเมื่อเวลา 16.00-18.00 น. ของรายการ วันที่ 26 พฤษภาคม - บก.

วันนี้ และแล้วนักคิดของยูโทเปียสยามกลับต้องพลัดพรากจากแผ่นดินไทย ไปจบชีวิตลงในดินแดนต้นกำเนิดของยูโทเปียสังคมสมัยใหม่

ในปาฐกถาในวันนี้ที่เกี่ยวกับเรื่องแนวคิดทางเศรษฐกิจของท่านอาจารย์ปรีดีนั้น ผมจะมองในฐานะที่ท่านเป็นนักเศรษฐศาสตร์การเมืองของไทยยุคใหม่

ความจริงความคิดทางเศรษฐกิจของอาจารย์ปรีดี มีมากมายเพราะท่านเป็นนักคิดนักเขียน นักวางนโยบาย นักกฎหมาย ได้เสนอความคิดกระจัดกระจายทั่วไป จนไม่อาจนำมาบรรยายได้ในหนึ่งชั่วโมงข้างหน้า ผมจึงขอจำกัดมุ่งไปยังหลักใหญ่ของระบบเท่านั้นเอง โดยเฉพาะหลักใหญ่ของแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์การเมืองของ อาจารย์ปรีดี เพราะตัวท่านเองก็ได้ศึกษาที่ปารีส ในปลายทศวรรษที่ 20 จนได้ประกาศนียบัตรชั้นสูงของเศรษฐศาสตร์การเมืองฝรั่งเศส การวิเคราะห์แนวคิดที่ผมจะดำเนินต่อไปนี้เป็นเพียงการมองของนักเศรษฐศาสตร์การเมืองคนหนึ่งในทศวรรษที่ 80 ของเรา ซึ่งโดยส่วนตัวแล้วไม่มีความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์กับท่าน อาจารย์ปรีดีเลย

สำหรับเรื่องที่ท่านอาจารย์ทำอะไรไว้บ้างทางนโยบายเศรษฐกิจ มาตรการทางเศรษฐกิจ เช่น เน้นเรื่องเอกราชอธิปไตยทางเศรษฐกิจการคลัง รวมทั้งมาตรการต่าง ๆ ทางด้านเศรษฐกิจของประเทศไทยนั้น นักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ นักรัฐศาสตร์ของเรา ได้วิเคราะห์กัน ไว้เรียบร้อยแล้วและในรายการปาฐกถาของเราก็ได้มีการอภิปรายหลายเรื่องในส่วนที่เกี่ยวกับความสัม

เทศทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับแนวคิดเหล่านั้น ดังนั้นการวิเคราะห์ของผมจึงมุ่งไปเฉพาะวิเคราะห์ในเชิงวิพากษ์อุดมการณ์ทางเศรษฐกิจของท่านอาจารย์ปรีดี

ผมเห็นคำว่า “วิพากษ์อุดมการณ์”

ในเรื่อง “ความเป็นอนิจจังของสังคม”

นั้น ท่านอาจารย์ปรีดีได้บอกว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน 2475 ได้เปลี่ยนความสัมพันธ์ทางการผลิต และการที่พระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของแผ่นดินทั้งหลายในสังคมมาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งอำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย ดังนั้นปวงชนชาวไทยจึงเป็นเจ้าของแผ่นดินตามรัฐธรรมนูญ ส่วนเอาญาสิทธิของเจ้าของที่ดินซึ่งเป็นอำนาจรัฐชนิดหนึ่งที่ได้เจ้าของนามีอำนาจอธิปไตยดินนั้น อำนาจนี้ก็ถูกยกเลิกไปโดยพระราชบัญญัติว่าด้วยห้ามการยึดทรัพย์สินของกลกิรพ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตในชนบทของไทยที่สำคัญประการหนึ่ง ทำให้ความสัมพันธ์แบบเก่า ระหว่างเจ้าของนากับลูกนาได้หมดไป และมีความสัมพันธ์ใหม่ขึ้นมาคือให้มี “ผู้เช่า” กับ “ผู้ให้เช่า” ตามระบบของทุนนิยมสมัยใหม่ ตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน 2475 เป็นต้นมา

เกี่ยวกับเจตนารมณ์ของท่าน อาจารย์ปรีดี และเกี่ยวกับเรื่องอุดมการณ์เศรษฐกิจนั้น เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าท่าน อาจารย์ปรีดี ต้องการอย่างสำคัญที่สุดที่จะบอกเราว่า แผ่นดินของสยามนี้มีได้เป็นของผู้ใดทั้งสิ้น แต่ผลิตผลในแผ่นดินนี้จักต้องเป็นของคนทุกคน คณะราษฎรก็ได้ประ-

ภาคต่อประชาชนถึงวัตถุประสงค์ คือหลัก 6 ประการ ในส่วนที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจของประเทศนั้นมีความว่า จะต้องบำรุงความสุksomบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอคอย

ในการประชุมอาจารย์ปรีดีได้ขยายข้อความนี้ออกไปว่า “การที่เราเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้นถ้าเปลี่ยนแปลงและทำตามแบบเก่าก็คงจะไม่มีประโยชน์อะไร เพราะเราไม่ได้ทำสาระสำคัญ นั่นก็คือ แก้วความผิเคืองของราษฎร แบบที่เราต้องเดินนั้นต้องเดินอย่างอาศัยหลักวิชาการ อาศัยแผน อาศัยโครงการ วิธีการโซเซียลลิสซึม (socialism) เป็นวิทยาศาสตร์โดยแท้ ขอรับรองว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองคราวนี้ไม่ใช่ คุบ์เตต้า (coup d'etat) แต่เป็นการปฏิวัติ (revolution) ทางเศรษฐกิจ ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งเปลี่ยนจากพระเจ้าแผ่นดินองค์เดียวมาเป็นหลายองค์”

ข้อความที่ปรากฏนี้ บ่งอย่างชัดเจนว่า อาจารย์ปรีดี นั้น หลังจากปฏิวัติทางการเมืองแล้วก็ตั้งใจจะให้เกิดปฏิวัติทางเศรษฐกิจเป็นลำดับต่อมา

นี่คือที่มาของ “ยูโทเปียสยาม” ซึ่งเรากำลังจะวิพากษ์วิจารณ์ต่อไป

ส่วนหนึ่งเราอย่าลืมว่าแนวคิดของท่านอาจารย์ปรีดี นั้นเมื่อมองในพัฒนาการปัจจุบันเราต้องยอมรับว่าแฝงไว้ด้วยแนวคิดของมนุษยนิยม แนวคิดมนุษยนิยมซึ่งอยู่ในจิตสำนึกของอาจารย์ปรีดี ได้ผลักดันให้เกิดยูโทเปียขึ้นมา และในขณะที่

เดียวกัน ยูโทเปียสยามก็ได้ทำให้แนวคิดของมนุษยนิยมนี้พัฒนาต่อไป ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นขบวนการแห่งวิวัฒนาการในประวัติศาสตร์ ความคิดของเศรษฐศาสตร์การเมือง แนวคิดมนุษยนิยมนี้สรุปแล้วก็เกิดขึ้นมาในยูโทเปียนั่นเอง ถึงแม้ว่ายูโทเปียสยามของท่านจะมาเร็วเกิน ไปแต่ท่านก็ได้มาแล้ว ไม่ว่าใครจะไม่พอใจหรือพอใจก็ตาม

ในการวิพากษ์อุดมการณ์ในยูโทเปียสยามนั้น ผมจะขออีกเอกสาร “เค้าโครงเศรษฐกิจฯ” หรือ “สมุดปกเหลือง” เป็นพื้นฐาน แต่ในขณะเดียวกันก็จะพาดพิงถึงแนวความคิดในผลงานอื่น ๆ อีกด้วย ที่เกี่ยวกับปัญหาของเค้าโครงเศรษฐกิจดังกล่าว

ในชั้นนี้ เราจะมาวิเคราะห์ที่ว่าแนวคิดและนโยบายที่ปรากฏในเค้าโครงเศรษฐกิจมีลักษณะหลักการอะไรบ้าง

หัวใจของ “เค้าโครงฯ” ท่าน อาจารย์ปรีดี ได้สรุปไว้อย่างชัดเจน โดยกล่าวว่า “การที่จะส่งเสริมให้ราษฎรมีความสุksomบูรณ์มีอยู่ทางเดียวเท่านั้น คือ รัฐบาลจะต้องเป็นผู้จัดการเศรษฐกิจเสียเอง โดยการแบ่งเศรษฐกิจนั้นออกเป็นสหกรณ์ต่าง ๆ” นี่คือหลักใหญ่ที่ปรากฏใน “เค้าโครงฯ” จากหลักใหญ่นี้ อาจารย์ปรีดี ได้พัฒนาเป็นหลักย่อยอีก 4 ประการคือ

1. รัฐบาลหรือรัฐจะทำการประกอบเศรษฐกิจทั้งหมด

2. รัฐบาลจะทำการประกันสังคมให้ราษฎรตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งเป็นการประกันการดำรงชีวิตของราษฎรทุกคน ดังที่ปรากฏใน “พระราช-

บัญญัติว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ของราษฎร” ที่แนบมาข้างท้ายของเค้าโครงเศรษฐกิจ สาระสำคัญก็คือจะทำการจ่ายเงินเดือนขั้นต่ำให้ราษฎรทุกคน ให้ราษฎรของแผ่นดินสยามนี้รับเงินจากรัฐบาล “เงิน” ในความหมายของอาจารย์ปรีดี เป็นแค่เพียงคะแนนแลกเปลี่ยนเท่านั้นเอง เป็นคะแนนซึ่งได้จากการประกอบเศรษฐกิจ เขาไปแลกเปลี่ยนปัจจัยการดำรงชีวิตตามความต้องการของแต่ละบุคคล

3. รัฐจะให้มีสหกรณ์ ซึ่งเป็นผู้ผลิตและผู้จำหน่ายปัจจัยการดำรงชีวิตของราษฎรทุกคน

4. รัฐจะทำการวางแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ หรือที่ อาจารย์ปรีดี เรียกว่า “โครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ” ซึ่งเป็นแผนการวางแผนโครงการจากข้างบนลงมา

นี่คือแนวคิดของ“เค้าโครงเศรษฐกิจ”สำหรับหลักใหญ่ในการจัดการระบบเศรษฐกิจนั้น อาจารย์ปรีดีสรุปไว้เพียงไม่กี่คำ นั่นก็คือ เป็นการรวบรวม “รวมทุน รวมที่ดิน รวมแรงงานกันมาทำ” ซึ่งหลักการนี้ได้ปรากฏใน “พระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบการเศรษฐกิจ” ส่วนวิธีการนั้น อาจารย์ปรีดี บอกว่าจะอาศัยความร่วมมือระหว่างคนมั่งมีกับคนจน โดยที่รัฐจะไม่ทำการประหารคนมั่งมี จะไม่ทำการวิบัติวิพัตินหรือบังคับให้คนทำงาน หรือบังคับให้เป็นลูกจ้างของรัฐ

ในแนวคิดของ“เค้าโครงฯ”นี้ อาจารย์ปรีดีบอกว่า รัฐประกอบเศรษฐกิจเองและรัฐนี้มาจากการเลือกตั้งเป็นรัฐประชาธิปไตย เพราะฉะนั้นราษฎรจึงเป็นเจ้าของกิจการเศรษฐกิจทั้งหมดของ

ประเทศด้วย เมื่อราษฎรเป็นเจ้าของแล้วก็สามารถทำการผลิต ขยายการผลิตและแบ่งผลผลิตตามผลประโยชน์ของประชาชน ไม่มีคนผู้ใดผู้หนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเอาผลกำไรหรือส่วนเกิน ไปเป็นของตน

ท่านอาจารย์ปรีดี ต้องการอะไรจาก“เค้าโครงเศรษฐกิจ” นี้? สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือว่า ต้องการที่จะทำให้เศรษฐกิจไทย มีเอกราชมีอธิปไตย หึ่งตนเอง มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และป้องกันการถูกรุกรานทางเศรษฐกิจจากภายนอก ประการที่สอง เป็นโครงการและแบบจำลองที่มุ่งลดการประทุษร้ายค้ำคั้นและกันทางค้ำคั้นเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดจากการแข่งขันแบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา และประการสุดท้าย ต้องการให้หลักประกันทางสังคม ให้คนมีงานทำ ให้มีความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ และมีเสรีภาพทางสังคม

อาจารย์ปรีดี ก็ได้ชี้แจงเพิ่มเติมอีก หนึ่ง จากมีกลุ่มผู้ไม่เข้าใจมากมายว่า ระบบเศรษฐกิจที่อาจารย์ปรีดี ได้เสนอนั้นเป็นระบบอะไรกันแน่ เท่าที่เราได้วิเคราะห์จากการตอบโต้ และการสนทนาระหว่างอาจารย์ปรีดีกับกลุ่มต่าง ๆ เราจะเห็นว่า

1. อาจารย์ปรีดี บอกว่าโครงการเศรษฐกิจนี้เป็นระบบผสมผสานกันระหว่างทุนนิยมกับสังคมนิยม เป็นการใช้หลักวิถีเศรษฐกิจหลายอย่าง โดยเอาส่วนที่ดีมาปรับปรุงให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย แต่หลักใหญ่นั้นเราถือหลักของลัทธิสังคมนิยม ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ และหลักที่สำคัญของสังคมนิยมในความหมายของท่าน

ก็คือ หลักของโซลิดารีตี (solidarity) ซึ่งหมายความว่ามนุษย์ย่อมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มนุษย์จักรววมกันประกันภัยต่อกัน ร่วมกันในการประกอบกิจการเศรษฐกิจ

2. ท่านอาจารย์ปรีดี บอกไว้อย่างชัดเจนว่า ท่านต้องการให้มีทุน ต้องอาศัยทุนของพวกมั่งมีทั้งในประเทศและนอกประเทศ ซึ่งบอกเรื่องนี้ไว้ชัดเจนในขณะเดียวกันก็เคารพกรรมสิทธิ์ของเอกชน อนุญาตให้เอกชนทำธุรกิจได้ หรือทำธุรกิจบางอย่างได้ ถ้ากลุ่มเหล่านั้นมีความสามารถเพียงพอในการทำธุรกิจที่มีประสิทธิภาพ แต่ปัจจัยการผลิตสำคัญ ๆ ควรจะต้องเป็นของรัฐ

3. อาจารย์ปรีดี กล่าวว่ารระบบเศรษฐกิจที่เสนอขึ้นเป็นการเดินทางสายกลาง เป็นการซื้อที่ดิน ไม่มีการบีบบังคับ ไม่ริบทรัพย์ ไม่ริบทุน เศรษฐกิจมีทั้งของรัฐและเอกชน

การเสนอเค้าโครงเศรษฐกิจขึ้นมา อาจารย์ปรีดี บอกว่า สิ่งที่น่าเป็นห่วงที่สุดในช่วงระยะเวลานั้นก็คือ มีผู้ทำนายว่าการต่อสู้ระหว่างคนต่างชั้นจะต้องเกิดขึ้นเมื่อมีความมั่งมีวันมากขึ้น ก็มีคนยากจนขึ้นแค้นมากขึ้นซึ่งเราจะต้องป้องกันเสียในขั้นต้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อเราวิเคราะห์ทั้งหมดแล้ว เราจะเห็นว่า แนวคิดทางเศรษฐกิจของท่านอาจารย์ปรีดี ที่ปรากฏขึ้นมาใน “เค้าโครงฯ” นั้นเป็นแนวคิดก่อนข้างจะชัดเจนในการมองเรื่องอำนาจทางเศรษฐกิจ โดยให้รัฐเป็นผู้จัดการกับการเศรษฐกิจทั้งปวง

ในระหะหลังคือในปีที่แล้ว (พ.ศ. 2525-บก.) นี้เอง จากการสัมภาษณ์ครั้งสุดท้ายของอาจารย์

จักรทิพย์ และกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองที่ปารีส นั้น อาจารย์ปรีดี ได้ชี้แจงเพิ่มเติมเกี่ยวกับ “เค้าโครงเศรษฐกิจ” ว่ารัฐใน “เค้าโครงเศรษฐกิจ” นั้น ท่านหมายถึงองค์กรปกครองที่เกิดขึ้นด้วยราษฎร ที่มาจากการเลือกตั้งทางระบบผู้แทน และสหกรณ์ที่ท่านหมายถึงนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพการปกครองของตำบลให้เป็นสหกรณ์ทั้งหมด โดยราษฎรจัดตั้งและปกครองตนเอง ในความหมายของสหกรณ์นั้นสหกรณ์ทั้งหมดจะมีหลายรูปแบบทางเศรษฐกิจ นับตั้งแต่การจำหน่าย การผลิต เจริญไปจนถึงการผลิตขนาดใหญ่ร่วมกัน รัฐบาลมีหน้าที่เข้าไปช่วยนำเท่านั้น ไม่ใช่สั่งสอน ชี้นำ หรือบังคับ ข้อความนั้นนับว่าเป็นการขยายความเกี่ยวกับแนวคิดทางค้ำสหกรณ์

ในการให้สัมภาษณ์นั้น อาจารย์ปรีดี ได้บอกว่าแผนเศรษฐกิจต้องสัมพันธ์กันหลายอย่างทั้งส่วนบนและส่วนล่าง เพราะถ้าแผนไปจากส่วนบนเท่านั้น ก็เป็นแค่เพียงความฝันทางทฤษฎี ฉะนั้นต้องสมานให้เหมาะสมกับสภาวะที่แท้จริงของส่วนล่าง ซึ่งสามารถปฏิบัติได้

ในปี พ.ศ. 2475-76 เราจะเห็นว่า ท่านอาจารย์ปรีดี ไม่บอกเลยว่า ข้างล่างนั้นเราจะทำอะไร ท่านเน้นแต่เรื่องข้างบน เน้นแค่เรื่องรวมศูนย์ของอำนาจรัฐ ที่เข้ามาปกครองระบบเศรษฐกิจทั้งหมด ในตอนหลัง ก็บ๊ี้ทีแล้ว (พ.ศ. 2525-บก.) ท่านอาจารย์ปรีดีได้ขยายว่า ท่านปรารถนาที่จะให้เป็นสหกรณ์สังคมนิยม “ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปรัชญาสังคมนิยมวิทยาศาสตร์ประชาธิปไตย คือ เป็นทั้งสังคมนิยมทั้งวิทยาศาสตร์และทั้งประชาธิปไตย” แต่สหกรณ์สังคมนิยมคืออะไรนั้น ท่าน

ไม่อาจจะให้คำอธิบายได้ อาจารย์ได้พูดถึงความคิดของเลนิน และกล่าวว่า เลนินก็ยอมรับว่าการเข้าสู่สังคมนิยมโดยรวกเร็ววันนั้น ย่อมต้องล้มเหลว ดังนั้น สังคมนิยมควรจะเริ่มต้นจากสหกรณ์สังคมนิยม ถ้าเป็นเช่นนั้น ผมคิดว่าความหมายของสหกรณ์สังคมนิยมนั้นคง จะมีหลัก 5 ประการ คือ

1. ใช้รูปแบบสหกรณ์หลายประเภท ซึ่งแนวคิดนี้ได้ปรากฏอยู่ใน “เค้าโครงเศรษฐกิจ” แล้ว
2. การเปลี่ยนแปลงให้เป็นสหกรณ์ต้องใช้หลักการความสมัครใจ อันนี้ไม่ปรากฏอยู่ใน “เค้าโครงเศรษฐกิจ”
3. ต้องเริ่มต้นจากรูปแบบสหกรณ์ที่ง่ายที่สุด เช่น การจำหน่าย การตลาดแล้วจึงเข้าสู่สหกรณ์การผลิต ในรูปแบบง่ายๆ อันนี้ก็ไม่ได้ปรากฏในเค้า “โครงเศรษฐกิจ” เช่นเดียวกัน
4. รัฐเข้ามาช่วยทางด้านการเงิน การจัดการ และความรู้ ซึ่งอันนี้บางส่วนปรากฏอยู่ใน “เค้าโครงเศรษฐกิจ”
5. เข้าสู่สหกรณ์การผลิตขนาดใหญ่ ซึ่งดูเหมือนว่าแบบจำลองนี้เป็นขั้นสุดท้ายใน “เค้าโครงเศรษฐกิจ” สหกรณ์เช่นว่านี้อาจจะเรียกได้ว่าเป็นสหกรณ์สังคมนิยมตามแนวคิดที่ท่าน อาจารย์ปรีดีคงจะนึกไว้ในบั้นปลายชีวิต สหกรณ์เช่นว่าเป็นการรวมตัวโดยอิสระของชาวนาชาวไร่ ไร่ชังประมาณ ใช้ทรัพยากร ของชาวนาชาวไร่เองเป็นส่วนใหญ่

แต่ใน “เค้าโครงเศรษฐกิจ” ปี 2476 นั้นอาจารย์ปรีดี เน้นสหกรณ์ของรัฐบาลมากกว่า จะสังเกตเห็นว่า อาจารย์ปรีดีเขียนไว้ชัดเจน สมาชิกของสหกรณ์นั้นได้รับเงินเดือนและโบนัสจากสหกรณ์ รัฐเป็นผู้ถือหุ้นเป็นผู้จัดที่ดิน ส่วนชาวนาเป็นผู้ออกแรงเท่านั้น คือ เป็นลูกจ้างของรัฐ

ฉะนั้นมองในรูปแบบนี้แล้วเราจะเห็นว่า เมื่อตอนต้นของแบบจำลอง คือเมื่อ 50 ปีมาแล้ว สหกรณ์ของ อาจารย์ปรีดี ไม่ใช่ “สหกรณ์สังคมนิยม” ตามที่อาจารย์มองในบั้นปลายของชีวิต

สรุปแล้วอาจมีการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดทางเศรษฐกิจของอาจารย์ปรีดีจาก “สังคมนิยมโดยรัฐ” มาสู่ “สังคมนิยมแบบสหกรณ์ของประชาชน” ในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดนี้อาจจะเกิดขึ้นหลังจากที่ได้มองความล้มเหลวต่าง ๆ ของการเข้าสู่สังคมนิยมโดยทันทีทันใดในประเทศที่เป็นสังคมนิยมมาแล้ว

ในแบบจำลองเค้าโครงเศรษฐกิจหรืออุทโยบายนั้น เราจะเห็นว่า มีข้อความชัดแจ้งหลายประการในแบบจำลองนี้ ด้านหนึ่ง อาจารย์ปรีดี เสนอให้มีสหกรณ์ของประชาชนระดับเล็กในระดับท้องถิ่น และกล่าวถึงเสรีภาพของปัจเจกชนในประชาชนชนาเด็กเหล่านี้ ที่มีอิสระมีคุณภาพในการผลิตการจำหน่าย มีการใช้ชีวิตแบบรวมหมู่

อาจารย์ปรีดีเองก็บอกว่า “ข้าพเจ้าหวังจะมีให้มนุษย์มีสภาพเป็นสัตว์ ข้าพเจ้าประสงค์จะให้มนุษย์เป็นมนุษย์ยิ่งขึ้น ปราศจากการประทุษร้ายต่อกัน อันเนื่องมาจากเหตุเศรษฐกิจ” ครอบครัวยังมีอยู่ ชีวิตส่วนตัวก็ยังมีอยู่ แต่ในขณะเดียวกันท่ามกลางประชาคมระดับเล็กที่อิสระเหล่านี้ อาจารย์ปรีดี ก็เสนอในยูโทเปียสยามให้มีการวางแผนแบบเบ็ดเสร็จโดยส่วนกลางจากรัฐ

มองจากแง่หนึ่งแล้ว เสรีภาพในแบบจำลองนี้กลายเป็นเสรีภาพที่ถูกจำกัด สังคมที่มีลักษณะเป็นโซลิดารีก็กลายเป็นสังคมที่เกิดจากการวางแผนและอำนาจจากข้างบน ระบบข้าราชการที่ใหญ่โตในระบอบวางแผนเหล่านี้คงปรากฏขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เคียงข้างสหกรณ์และประชาคมที่อิสระ

นี่คือความขัดแย้งในแบบจำลองของเค้าโครงเศรษฐกิจ

ในการวิพากษ์อุดมการณ์ทางเศรษฐกิจของอาจารย์ปรีดีนั้น เมื่อมาถึงจุดนี้เราจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้เลยที่จะพูดถึงความเสมอภาคและปัญหาเสรีภาพในแบบจำลองทางเศรษฐกิจของอาจารย์ปรีดี หลักใหญ่ของแบบจำลองนี้ตามที่ไต่ถั่วแล้วก็คือ รวมนทุน รวมนที่ดิน รวมนแรงงาน การที่บอกว่าร่วมกันทำแต่ขณะเดียวกันก็มีประชาธิปไตยช่วยหลักการทั้งสองอย่างนี้จะสมานกัน ได้หรือเปล่า? จะมีความขัดแย้งเกิดขึ้นหรือไม่ระหว่างพลังของปัจเจกชนและพลังของสังคม? แนวคิดโซลิดารีตี (solidarity) จะมีประสานเสรีภาพและการรวมหมู่ที่ถูกกำหนดจากข้างบนได้อย่างไร? อันตรายที่อาจารย์ปรีดี มองไม่เห็นก็คือว่า ในยูโทเปียไม่มีหลักประกันใ้กว่ารัฐบาลเมื่อจัดการเศรษฐกิจแบบ

เบ็ดเสร็จแล้ว จะจัดการชีวิตคนมนุษย์แบบเบ็ดเสร็จด้วยหรือเปล่า และในที่สุดจะกลายเป็นสังคมนิยมผูกขาดหรือเปล่า?

อาจารย์ปรีดี ต้องการอย่างหนึ่งที่นักปรัชญาสังคมนิยมหลายท่านต้องการ คือไม่ให้มีการแบ่งกันระหว่างอำนาจรัฐและพลังทางสังคม หลักการของสังคมนิยมแนวมนุษยนิยมบอกว่า มนุษย์ได้แลเห็นพลังปัจเจกชนในตัวของเขาเองว่าเป็นพลังทางสังคมและนำพลังนี้ ไปจัดตั้งทางด้านเศรษฐกิจร่วมกัน ไม่มีลักษณะมุ่งทางด้านผลประโยชน์ของตัวเอง ทุกคนในประชาคมจะมีโอกาสเป็นมนุษย์ ทุกคนไม่มีโอกาสจะกลายเป็นผู้รวบอำนาจทางเศรษฐกิจ ฉะนั้นในแนวคิดนี้ การบีบบังคับโดยระบบของสังคมจึงไม่จำเป็นประชาคมหรือคอมมูนนั้นได้กลายเป็นระเบียบของสังคมโดย ไม่มีการบังคับขู่เข็ญ

ยูโทเปียสยามคงจะต้องการสร้างอาณาจักรแห่งเสรีภาพเช่นเดียวกัน แต่ขณะเดียวกันนั้นในยูโทเปียสยาม ได้มีการเสนอหนทางที่เน้นการยึดอำนาจรัฐ เน้นระเบียบวินัย เน้นอำนาจหน้าที่ เน้นการวางแผนส่วนกลาง เน้นอุดมการณ์หลักตามแผนเศรษฐกิจของชาติและเน้นความเป็นกัมภีร์ของสังคมนิยม

เมื่อเป็นเช่นนี้หลักการเสรีภาพย่อมถูกจำกัดแน่นอน ซึ่งอาจารย์ปรีดี ก็บอกไว้อย่างชัดเจนเมื่อ 50 ปีมาแล้วว่า เมื่อไรรัฐบาลประกอบการเศรษฐกิจเองเช่นนี้ย่อมเป็นการตัดเสรีภาพ แต่การตัดเสรีภาพนั้นก็เพื่อจะทำให้ราษฎร ได้รับความสุขสมบูรณ์ ราษฎรจะต้องการเสรีภาพโดยไม่มีอาหารรับประทานเช่นนั้นหรือ ?

นี่คือเหตุผลที่นักสังคมนิยมผูกขาดในยุคปัจจุบันกำลังใช้กันอยู่เสมอ เสรีภาพย่อมถูกจำกัดเพื่อประโยชน์ของราษฎรทั้งหมดด้วยกัน นี่เป็นอันตรายซึ่งอาจารย์ปรีดีอาจมองไม่เห็นเมื่อระบบนี้ได้กลายเป็นความจริงขึ้นมา

เช่นเดียวกับหลักความเสมอภาค ก่อนจะถึงปี 2475 ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เราอาจจะบอกได้ว่าประเทศไทยหรือแผ่นดินสยามก็มีความเสมอภาคเหมือนกัน นั่นก็คือมนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกันหมดเพราะมนุษย์ทุกคนอยู่ต่อหน้าเจ้าชีวิตแล้ว ชีวิตไม่มีอะไรเลย แต่ "เค้าโครงเศรษฐกิจ" นั่นคือการนำราษฎรไปสู่ความเสมอภาคก็อย่างหนึ่งด้วย นั่นคือเสมอภาคในสิทธิหน้าที่ เสมอภาคทางกฎหมาย การปกครอง และเสมอภาคทางเศรษฐกิจ ซึ่งอาจารย์ปรีดีได้ให้นิยามว่าราษฎรจะมีสิทธิเสมอภาคในการที่จะไม่อดตาย และในทีนั้นอาจารย์ปรีดีได้ปฏิเสธความเสมอภาคตามแนวคิดลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งอาจารย์บอกว่าเราจะไม่ดำเนินวิธีบริบทวิทย์ของชนรวยมาแบ่งกันอย่างเท่า ๆ กันซึ่งจะทำให้ทุกคนมีความเสมอภาคยากจนเท่ากันหมด

อาจารย์ปรีดีไม่ได้มองอันตรายซึ่งอาจเกิดขึ้นถ้าเราเอาแบบจำลองเค้าโครงเศรษฐกิจมาปฏิบัติอย่างจริงจังแล้ว ในท่ามกลางของขบวนการพัฒนาการนั้น อาจเกิดแนวใหม่ขึ้นได้ว่าคนกลุ่มหนึ่งมีอำนาจตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาทางเศรษฐกิจ แต่คนกลุ่มใหญ่ไม่มีอำนาจตัดสินใจพัฒนาการเช่นว่านี้ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมหรือความไม่เสมอภาคกันขึ้นทางฐานะและวิธีการดำรงชีวิต เมื่อทั้งประเทศเป็นสหกรณ์แล้วย่อม

แน่นอนที่จะต้องมีชนชั้นผู้บริหารสหกรณ์ขึ้น ซึ่งแตกต่างกันทางฐานะและวิธีการดำรงชีวิตจากสมาชิกทั้งหมด มองจากแง่นี้แล้วแบบจำลองของอาจารย์ปรีดีก็ได้บรรลุไว้ ซึ่งหลักการที่อาจนำไปสู่ความไม่เสมอภาคได้ในกระบวนการพัฒนาแห่งประวัติศาสตร์ ทั้ง ๆ ที่ผู้บริหารสหกรณ์และผู้เป็นสมาชิกต่างก็เป็นราษฎรทั้งสิ้น

ตามเค้าโครงของยูโทเปียสยามนี้เราอาจสรุปได้ว่า ระบบเศรษฐกิจที่อาจารย์ปรีดีได้เสนอนั้น ถ้าจะเรียกให้ถูกต้องที่สุดแล้ว ก็เห็นจะต้องเรียกว่า "ระบบสังคมนิยมโดยรัฐบาล" ซึ่งเป็นคำที่ชัดเจนมากของนักปรัชญาเยอรมันผู้หนึ่ง และระบบนี้จะเป็นไปได้โดยการใช้อำนาจรัฐประหารมากกว่าการปฏิวัติ ถ้าเป็นสมัยนี้เราก็อาจจะเรียกได้ว่า แบบจำลองของอาจารย์ปรีดีก็คือสังคมนิยมโดยรัฐซึ่งเป็นสังคมที่เน้นความสามารถของกลุ่มผู้นำในการบริหาร นักจัดการ นักวางแผน เน้นการใช้สถาบันส่วนกลางของระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจเช่นว่านี้ โดยจะทำให้ราษฎรกลายเป็นข้าราชการของประชาคมเศรษฐกิจสมัยใหม่ ซึ่งเป็นการสร้างระบบราชการที่ใหญ่โตที่สุดในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจทั้งปวง แต่หน้าที่ของระบบราชการนี้ไม่ใช่เพื่อราชการ หากเพื่อสร้างสังคมนิยม คือให้มีหน้าที่ใหม่เกิดขึ้นมา

แต่เมื่อมากแนวคิดที่ปรากฏขึ้นในตอนหลังคือในขั้นปลายของชีวิต ท่านอาจารย์ปรีดีไม่พูดถึงระบบรวมศูนย์โดยรัฐมากเท่าใดนัก กลับพูดถึงระบบสหกรณ์และประชาคมมากกว่า ก็เลยคิดว่าอาจารย์ปรีดีไม่ได้ตัดสินใจชัดเจนว่า สังคมนิยม

ที่ไม่ใฝ่ฝันนั้นจะใช้ระบบอะไรกันแน่เป็นหลัก จะใช้ระบบรวมศูนย์โดยรัฐหรือจะใช้ระบบสมาชิกอิสระ หรือสหพันธ์หรือสหกรณ์เป็นหลักในการที่จะนำไปสู่สังคมนิยม

ในเรื่อง "ความเป็นอนิจจังของสังคมนิยม" นั้น อาจารย์ปรีดีบอกไว้อย่างชัดเจนเลยว่าอำนาจรัฐยังคงต้องมี ระบบศักคินาคองมีอำนาจรัฐเพื่อบังคับคนให้ทำงาน ระบบทุนนิยมต้องมีอำนาจรัฐเพื่อบังคับให้เศรษฐกิจพัฒนาไปตามความต้องการของกลุ่มทุน และในระบบสังคมนิยม ถึงแม้ไม่มีชนชั้นทางนิตินัย แต่ราษฎรก็ยังคงมีซากแห่งความเคยชินและทัศนคติเก่าๆหลงเหลืออยู่ จึงต้องใช้อำนาจรัฐเช่นเดียวกัน

แต่ในตอนหลังของ "ความเป็นอนิจจังของสังคมนิยม" นั้นเอง อาจารย์ปรีดีก็ได้ชี้ให้เห็นถึงระบบเศรษฐกิจทุกระบบที่มีแนวโน้มมีอันตรายไปสู่การใช้อำนาจรัฐเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มคน

สรุปแล้วเมื่อใช้ทฤษฎีทางคาน์โตเลคติก (dialectic) แล้ว อาจารย์ปรีดีก็ได้ชี้ให้เห็นถึงอันตรายของเค้าโครงเศรษฐกิจหรือไทยเบียมสยาม ได้เหมือนกันว่า ณ ที่นั้นอาจารย์เห็นว่า จริงอยู่ในทางนิตินัยอาจกล่าวได้ว่าอำนาจเป็นของสมาชิกทั้งหลายของสังคมนิยม แต่ในทางพฤตินัยนั้นสมาชิกแห่งสังคมนิยม ซึ่งเป็นผู้ถืออำนาจรัฐมีโอกาสเสมอที่จะใช้อำนาจรัฐเพื่อประโยชน์เฉพาะของกลุ่มคน ยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนรวมของสังคมนิยม

นี่ก็คือสิ่งที่เกิดแล้วในโลกสังคมนิยมที่เป็นจริงทั่ว ๆ ไปในขณะนี้ ประชาคมและเค้าโครงเศรษฐกิจของไทยเบียมสยาม ก็คงจะหลีกเลี่ยงไม่พ้นจากพัฒนาการเช่นว่านี้

ในบทวิเคราะห์หลายบทของนักรัฐศาสตร์และนักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจทั่วโลกที่กล่าวถึงท่านอาจารย์ปรีดีนั้น ได้มีการวิเคราะห์คาน์โตเลคติกกันเป็นส่วนใหญ่ว่า "เค้าโครง ข" หรือไทยเบียมสยามนั้นล้มเหลวหรือไม่ได้รับการปฏิบัติที่เป็นจริงอย่างไร มีสาเหตุอะไร ทั้งในคณะราษฎร นอกคณะ ในรัฐบาล ในระบบราชการ และคนวงการทั่ว ๆ ไป ซึ่งได้กล่าวกันมากแล้ว แต่มีเรื่องหนึ่งซึ่งยังไม่ได้กล่าวก็คือว่า สาเหตุทางอุดมการณ์ ในแนวคิดของท่านอาจารย์ปรีดีนั้น เราจะเห็นว่าท่าน ได้ให้ความสำคัญมากแก่เรื่องจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์

ท่านกล่าวว่าท่านได้นำเอา "จิตสำนึกอภิวัฒน์" ที่เน้นความก้าวหน้าของแผ่นดินสยาม มาทำการค้นคว้าวิธีการที่จะใช้ที่ดินของศักคินา ใช้ทุนของเอกชน และใช้แรงงานของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินไทยทำการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจเพื่อให้พ้นจากความมืดมนไป ผ่านสู่แสงสว่าง และเน้นความเป็นมนุษย์ในประชาคมของแผ่นดินสยาม แนวคิดแบบนี้เราอาจจะเรียกได้ว่าเป็นผลผลิตของการเคลื่อนไหวแห่งการพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อย่างมีจิตสำนึกของท่าน อาจารย์ปรีดีจึงได้เสนอ "เค้าโครง ข" นั้นขึ้นมาและท่านก็ได้บอกไว้อย่างชัดเจนว่า การเสนอ "เค้าโครง ข" นี้เกิดขึ้นเพราะจิตสำนึกของท่านเอง

ในการสัมภาษณ์ที่ให้แก่อำจารย์ฉัตรทิพย์เมื่อปีที่แล้วซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ครั้งสุดท้าย ท่านบอกว่า "ความคิดของผมที่เห็นว่าสยามควรมีโครงการเศรษฐกิจนั้น มิใช่เกิดขึ้นทันทีทันใด มิใช่เป็นไปตามความนึกคิดเขา ๆ โดยไม่มีหลัก

เศรษฐกิจ “เค้าโครงทางเศรษฐกิจ” นั้นได้เกิดขึ้นจากหลายกันต่อหลายบ่อเกิดจิตสำนึกด้วยกัน” สรุปแล้วจากการสัมภาษณ์ “เค้าโครงเศรษฐกิจ” เกิดขึ้นจากจิตสำนึกทางสังคมของอาจารย์ปรีดีซึ่งมาจากประสบการณ์ที่ได้เห็นตั้งแต่ในช่วงเด็กและในช่วงที่เติบโตขึ้นมาในแผ่นดินสยามรวมทั้งศึกษาทฤษฎีสังคมนิยม

จุดอ่อนของยูโทเปียสยามนั้นไม่ได้อยู่ที่ตัวอาจารย์ปรีดีเอง แต่อยู่ที่ว่าจิตสำนึกนั้นไม่ได้มาหาความเป็นจริง และความเป็นจริงก็ไม่ได้มาหาจิตสำนึก วิถีแก้ไขของเศรษฐกิจยูโทเปียสยาม เป็นผลผลิตของความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ เป็นผลผลิตของวิศวกรสังคมซึ่งอาศัยเหตุผลล้วน ๆ มาเปลี่ยนแปลงกลไกสังคม รื้อถอนกลไกที่ทรุดโทรม และเอากลไกอันใหม่มาใส่แทน จิตสำนึกทางสังคมของอาจารย์ปรีดีนั้น ไม่ได้ล้าหน้าคณะราษฎรเท่านั้น แต่ยังล้าหน้าจิตสำนึกของราษฎรทั้งปวงด้วย ความอ้างว้างจึงได้เกิดขึ้นพร้อมกับพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ฉบับแรกของประเทศไทย

ในการสร้างระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่เห็นเราจะเห็นว่ายูโทเปียสยามนั้นเป็นแนวคิดที่ไม่มีความต่อเนื่องจากประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่มี ความผูกพันกับเศรษฐกิจในสมัยนั้น ตะเกียงส่องทางของยูโทเปียสยามส่องแสงบนหนทางที่ว่างเปล่า

ความเป็นจริงที่ปรากฏอยู่ในสังคมนั้นจะต้องถูกคัดแปลงให้เข้ากับความคิด นี่คือนสิ่งที่อาจารย์ปรีดีได้คาดฝันเอาไว้ ทั้ง ๆ ที่ความเป็นจริงนั้นไม่ค่อยจะรู้จักกับยูโทเปียเลย จนกระทั่ง

บัดนี้ผู้คนส่วนใหญ่ก็ยังไม่เคยได้อ่าน “เค้าโครงเศรษฐกิจ” หรือสมุดปกเหลืองเล่มนั้น อาจารย์ปรีดีจึงบอกอยู่เสมอว่า จนกระทั่งวาระสุดท้ายว่า ใครอยากจะทำคอมมิวนิสต์หรือแนวคิดที่แท้จริงนั้นควรจะต้องหวนกลับไปอ่าน “เค้าโครงฯ” อย่างละเอียด แค่นี้ก็ได้บอกแล้วว่าจุดอ่อนนั้นไม่ได้อยู่ที่ท่านอาจารย์ปรีดี นักปรัชญาเยอรมันคนหนึ่งได้พูดถึงความคิดที่ไร้การปฏิบัติว่า มันเกิดจากสาเหตุคือความคิดไม่ได้มาหาความเป็นจริง ทั้งนี้เป็นเพราะความเป็นจริงในสมัยนั้นก็ไม่ได้มาหาความคิดด้วย ระบบเศรษฐกิจไทยยุคนั้นเป็นยุคที่มีความทุกข์ยาก มีการพัฒนาทางกำลังการผลิตที่ต่ำมาก ประชาชนทั่วไปยังไม่มีจิตสำนึกถึงที่อาจารย์ปรีดีได้บอกเองว่า “จิตสำนึกยังไม่ตื่น” การต่อสู้ทางการเมืองของประชาชนยังไม่เกิดขึ้น และวิถีการผลิตแบบใหม่ของสังคมไทยนั้นก็ยังไม่ปรากฏวิวัฒนาการอย่างชัดเจน

ในท่ามกลางการพัฒนาภายใต้สภาพเช่นนั้น ในความทุกข์ยาก นักทฤษฎีจะเห็นแค่ความทุกข์ยากเท่านั้น แล้วก็แสวงหาทฤษฎีและแนวความคิดเพื่อแก้ไขความทุกข์ยากภายใต้สภาพเช่นนั้น ผู้คนมักจะถามตัวเองว่า นี่เราควรจะมีทฤษฎีอะไรหนอลดลงจะมาแก้ไขได้ แล้วก็วิ่งไล่แสวงหาทฤษฎีต่าง ๆ

แต่เราต้องระลึกว่าใน ความทุกข์ยากนั้นเราไม่ได้เพียงเห็นความทุกข์ยากอย่างเดียว แต่เรายังมองเห็นเงื่อนไขการปฏิวัติสังคมอีกด้วย สถานะการมองเช่นนั้นจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อการเคลื่อนไหวต่อสู้ของประชาชนที่ทุกข์ยากเกิดขึ้นทั่ว ๆ ไปที่ต้องการเปลี่ยนแปลงระบบ และจากการเคลื่อนไหว

ไหวของประชาชนเหล่านั้นเองก็จะมีทัศนคติและแนวความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขระบบเศรษฐกิจ

แต่อย่างไรก็ตาม ยูโทเปียสยามก็ยังมีภารกิจทางประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญแก่พัฒนาการทางความคิดของเศรษฐกิจศาสตร์การเมืองอยู่ 3 ประการด้วยกัน คือ

ประการที่หนึ่ง แนวความคิดของอาจารย์ปรีคั้น เป็นแนวคิดทางประวัติศาสตร์ที่วิพากษ์ในขณะนั้นก็ยกท้าวๆ ไปนั้น หรือนักคิดที่เพื่อนั้นๆ ไปนั้น ส่วนมากทำการวิจารณ์สภาพสังคมเศรษฐกิจของเขา โดยจะมองแง่มุมของอุดมคติ แต่อาจารย์ปรีคิมองกลับกันคือมองสังคมสยามในท่ามกลางพัฒนาการ มองว่าสังคมสยามเป็นผลผลิตของความเสื่อมโทรมทางประวัติศาสตร์ 2475 คือ จุดสุดยอดของเศรษฐกิจที่กำลังทรุดหนัก อาจารย์ปรีคิ ได้วิพากษ์สถานะปัจจุบันบนพื้นฐานของประวัติศาสตร์

ในระบบเศรษฐกิจสยามนั้น อาจารย์ปรีคิคิดว่าความทุกข์ยาก ความอึดอัดขัดสนของราษฎรมีต้นกำเนิดมาจากความอุดมสมบูรณ์ของชนชั้นศักดินา ความทุกข์ยากนั้นไม่ใช่ภาวะชั่วคราวเสียแล้ว ตรงกันข้ามความทุกข์ยากนั้นเป็นมมมมิต เป็นปรากฏการณ์ที่เคียงข้างกับมมมมตว่างของระบบเศรษฐกิจสมัยนั้น ระบบนี้ได้สร้างความยากจนขึ้นมา ระบบนี้ไม่สามารถแยกออกจากความยากจนได้ และได้พัฒนาความยากจนไปด้วย ดังนั้นมองจากแง่นี้แล้วอาจารย์ปรีคิจึงบอกว่า เราต้องจัดระบบเศรษฐกิจกันใหม่ มีวิธีการจัดเสียใหม่

ตัวอย่างของประวัติศาสตร์แนววิพากษ์ เราอาจพบในผลงานอื่นๆ อีกด้วย มองในแง่เศรษฐกิจศาสตร์การเมืองแล้ว เราจะเห็นว่า ผลงานหลายชิ้น อาจารย์ปรีคิได้พูดถึงการชกแย้งทางชนชั้นซึ่งมีหลายมิติ และได้ยกตัวอย่างมากมายเกี่ยวกับสังคมชาวนาไทยในสมัยนั้น และได้เน้นก่อนที่ท่านจะจากพวกเราไปว่า สภาพการชกแย้งของแต่ละสังคมย่อมไม่เหมือนกัน ฉะนั้นเราจึงไม่อาจมีสูตรสำเร็จมาอธิบายความชกแย้งได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านได้คัดค้านอย่างหนักหน่วงที่จะเอาแบบจำลองของความชกแย้งของจีนเข้ามายัดใส่ในแบบจำลองความชกแย้งทางชนชั้นของสังคมไทย

จากการมองปัญหาความชกแย้งนั้นเราจะเห็นว่า แนวความคิดทางเศรษฐกิจการเมืองของอาจารย์ปรีคินั้นเน้นการต่อสู้ อาจารย์บอกว่า ตามธรรมชาติมนุษย์ที่ถูกกดขี่เบียดเบียนด้วยกันก็ต้องการหลุดพ้น ซึ่งการนั้นในสยาม ราษฎรได้มีวิธีต่าง ๆ นานาต่อสู้กับระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เช่น ใช้วิธีก่อพั้ง ไม่ตั้งใจทำงาน บิดพลิ้วไม่ทำตามคำสั่ง ไม่ส่งส่วยให้ หลบหนี ใช้อาวุธต่อสู้ลูกสมุนเจ้าทาสและเจ้าศักดินา ในขณะเดียวกัน 2475 ก็เป็นตัวอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นการต่อสู้ให้หลุดพ้นจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นั่นก็คือจากคำอานาจของพระมหากษัตริย์ โดยทำให้เป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ

อาจารย์ปรีคิได้ยั่วว่า เราอย่าลืมว่าชาวนาไทยนั้นเป็นนักต่อสู้ เป็นนักคัดค้านการกดขี่ข่มเหงทุกรูปแบบ แต่ชาวนาไทยขณะนั้นกระดุกสันหลังได้หักเสียแล้ว ความอึดอัดขัดสนมีมากมาย ต้องแบกภาระค่าเช่า คอกเบี้ยดอกพ้อค่าและโรงสี

เอาเปรียบ ขณะเดียวกันทางราชการไม่เคยช่วยเหลืออะไรเลย และยังต้องเสียเงินรัฐอุปการ่งด้วย ถูกเกณฑ์แรงงานและเสียอากรค่าเนาอีกด้วย แต่ถ้าเรามีประชาธิปไตยมีสภาผู้แทนชาวนาไทยจะสามารถเรียกร้องให้รัฐบาลบำบักทุกซ่ลู่ได้ และจะแก้ไขความเค็ดครัดอื่นได้

เราจะเห็นว่าท่านอาจารย์ปรีดีนั้นเน้นการต่อสู้ แต่เป็นการต่อสู้ทางรัฐสภา ท่านมีความเห็นว่าชาวนารู้สึกว่าถูกโรงสีเอาเปรียบ แต่จิตสำนึกยังไม่ตื่น ประชาธิปไตยเป็นหนทางหนึ่งที่จะปลุกจิตสำนึกให้พัฒนาขึ้นมาได้ ในขณะที่เดียวกันอาจารย์ปรีดีก็ได้มองเห็นอีกด้านหนึ่งของจิตสำนึกว่าราษฎรไทยได้รับการอบรมมาแต่บรรพบุรุษให้นับถือพระเจ้าแผ่นดิน เพราะฉะนั้นการต่อสู้ของชาวนาไทยย่อมมีขอบเขตจำกัด การต้องการหลุดพ้นจากการกดขี่และจากกลุ่มบุคคลที่กดขี่เบียดเบียนนั้นย่อมมีขอบเขตอย่างแน่นอน

ข้อสรุปก็คือว่า แนวความคิดของอาจารย์ปรีดีได้มองเห็นการต่อสู้ในสังคมไทย แต่ในขณะที่เดียวกันก็เห็นพลังที่กดดันจิตสำนึกของการต่อสู้ว่าเป็นกระบวนการ ท่านบอกว่าเมื่อชาวยังไม่สู้แบบเป็นกระบวนการนั้น เราก็ดึงยอมรับความจริง (ประโยคนี้คงหมายถึงฝากไปให้ขบวนการปฏิวัติไทย)

ประการที่สอง เกี่ยวกับบทบาทภารกิจทางประวัติศาสตร์ของยูโทเปียสยามนั้น เราจะเห็นว่าเค้าโครงเศรษฐกิจเป็นแบบฉบับที่มีพลังสำคัญในการพัฒนาความคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองของไทย เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เราเห็นถึงนักคิดที่สำคัญที่สุดในยุคใหม่ของไทยที่มีเจตจำนงอย่าง

แน่วแน่ที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมไทย ซึ่งในที่นี้เราจะพูดถึงจิตสำนึกอภิวัฒน์หรือจิตสำนึกในความรักสังคม ซึ่งอาจารย์บอกว่าไม่ได้คิดอย่างเดียว แต่คิดว่าคิดแล้วก็มีเจตจำนงที่จะไปสู่การปฏิบัติด้วย นั่นคือไม่ยอมรับสิ่งที่ดำรงอยู่ ไม่ยอมเป็นทาสของสภาวะรอบตัว

ในความหมายของท่าน ทฤษฎีสังคมมีไว้เป็นหลักนำของการปฏิบัติเท่านั้น นั่นก็คือการปฏิบัติที่มีเป้าหมายอย่างชัดเจน มีหนทางที่แน่นอน ถึงแม้จะเป็นหนทางสายเปลี่ยวกก็ตาม เพราะการปฏิบัติของท่านในช่วงแรกนั้นเป็นการปฏิบัติที่ไม่มีขั้นตอนใด ๆ ทั้งสิ้น จะเห็นได้ว่าเค้าโครงเศรษฐกิจหรือยูโทเปียสยามโผล่ขึ้นมาอย่างไม่มีเงื่อนไข โดยไม่มีการตั้งพัฒนาการว่าจะต้องสร้างอะไรขึ้นมาก่อน เพื่อไปบรรลุสู่แบบจำลองทางเศรษฐกิจใหม่ที่ได้ปรารถนาเอาไว้

ในปัจจุบันท่านได้เปลี่ยนความคิดและบอกว่าการอภิวัฒน์ต้องไปทีละขั้น ๆ ขึ้นต้นไม่ทีเดียวยุคยอกก็จะพลัดตกลงมา สมัยนั้นท่านคิดว่า ท่านไปเร็วจนเกินไปจนผู้อื่นตามไม่ทัน และก็ยอมรับว่าโครงสร้างเศรษฐกิจนั้นจะเปลี่ยนทันทีทันใดไม่ได้ เพราะมีพลังต่อต้านมากมาย ผลก็คือกลายเป็นเข้าไปและไม่อาจเกิดขึ้นได้ในที่สุด

ประการที่สาม ที่สำคัญกว่าเจตจำนงของการเปลี่ยนแปลงก็คือ "เค้าโครงเศรษฐกิจ" หรือยูโทเปียสยามได้ให้ความคิดคำนึงถึงจุดมุ่งหมายของสังคม ทักษะเช่นว่านี้มีความสำคัญในยุคปัจจุบันมากเพราะเดี๋ยวนี้เราทุกคนแต่เรื่องเทคนิค วิธีการ การเคลื่อนไหว การผลิตแปลง การวางแผน แต่ไม่เคยอภิปรายกันเลยว่า จุดมุ่งหมายของสังคม

ไทยนั้นจะเป็นอย่างไร ความกึกก้องอย่างเป็นรูปธรรมถึงสังคมอุดมคติเป็นสิ่งที่ขาดแคลนมากในสังคมปัจจุบัน

ในที่นี้เราคงพูดชัดเจนว่า โทเบียที่เป็นนามธรรมกับยูโทเปียที่เป็นรูปธรรม ทฤษฎีสังคมที่ผ่านมาก็เกี่ยวกับสังคมอุดมคติในส่วนใหญ่เป็นยูโทเปียนามธรรมทั้งสิ้น อาจารย์ปรีดีได้พยายามวาดภาพของสังคมไทย สังคมใหม่ซึ่งจุ่มงหมายไว้บอกไว้ชัดเจน เราอาจสรุปได้ว่า ในระยะหลังแนวคิดที่ท่านมองอยู่ก็คือ แนวคิดของมนุษยนิยมที่มีลักษณะวิพากษ์ ซึ่งเน้นการลดความแปลกแยก

อาจารย์ปรีดีได้บอกไว้ในบทวิเคราะห์หลายบทว่า การสะสมปัจจัยการผลิต ที่ดิน ทุน และแรงงาน เป็นการสะสมอำนาจผูกขาดในสังคม ซึ่งจะทำให้คนส่วนใหญ่ตกอยู่ในสภาพที่ไร้สมบัติ ยากจน อ่างว่าง มนุษย์ที่ยากจนกลายเป็นสินค้าชนิดหนึ่ง ซึ่งหมัก "มนุษย์ภาพ" ก็คือตกเป็นทาสนั่นเอง

ในแนวคิดของอาจารย์ปรีดี เราจะเห็นว่าการคิดการมองเห็นภาพของสังคมใหม่ เป็นปัญหาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดที่ท่าน ได้ตามอยู่ตลอดเวลา คือทำอย่างไรเราจึงจะสร้างระบบเศรษฐกิจขึ้นมา ซึ่งเป็นระบบที่มนุษย์จะไม่ต้องถูกเบียดเบียน โดยมนุษย์ด้วยกันเป็นระบบที่มนุษย์ในประชาคมจะไม่สูญเสียเสรีภาพ

ภาพของสังคมที่ท่านมองนั้นเป็นสังคมที่ต้องการเน้นหลักการเรื่องความเห็นแก่ผู้อื่นเป็น

ส่วนรวม หลักการช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยไม่มีการเบียดเบียน หลักการที่ทำให้มนุษย์เกิดจิตสำนึกในการรักสังคม ให้สังคมไม่มีชนชั้น คือไม่มีฐานะและวิถีดำรงชีวิตที่ต่างกัน

สิ่งที่ท่านอาจารย์ปรีดีได้ต่อต้านอย่างมาก ในระยะบั้นปลายชีวิตก็คือการผูกขาดอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมและสังคม การปฏิเสธการผูกขาดเช่นนี้เป็นกระแสแนวใหม่ของมนุษยนิยมในโลกสังคมนิยม ซึ่งกำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน อาจารย์ปรีดีมิได้ต่อต้านการผูกขาดอย่างเดียว แต่ต่อต้านลักษณะแนวใหม่ ซึ่งจะนำไปสู่การผูกขาดสังคมอีกด้วย

มีหลายคนพยายามที่จะวิเคราะห์ออกมาว่า ระบบสังคมใหม่ที่อาจารย์ปรีดีต้องการนั้นเป็นอย่างไรกันแน่ ในบั้นปลายของชีวิตในบทวิเคราะห์และบทสัมภาษณ์หลายบท เราจะเห็นว่า คำว่าระบบสังคมใหม่นั้น อาจารย์หมายถึงระบบที่ช่วยความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนมากให้ดีขึ้น คือระบบการเมืองที่สอดคล้องและสมานกับพลังการผลิตทางเศรษฐกิจของสังคม เพื่อให้การเบียดเบียนหมดไป หรือลดน้อยลงไปมากที่สุดเท่าที่จะเป็น ได้ อาจารย์บอกว่าการสังคมนิยมเมื่อเศรษฐกิจสังคมและความต้องการของมนุษย์ได้พัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง แต่ระบบการเมืองไม่พัฒนาตามไป กฎหมายยังเป็นเผด็จการ รัฐธรรมนูญถึงประชาธิปไตย ระบบสังคมนั้นจะต้องเกิดวิกฤติการณ์อย่างแน่นอน ที่เราเรียกว่าวิกฤติการณ์สังคมนิยม นี่เป็นกฎของความขัดแย้งระหว่างสิ่ง

สองสิ่ง การที่จะแก้ไขสังคมไทยในยุคปัจจุบันก็คือว่า ทำอย่างไรจึงจะได้เกิดประชารัฐไทยขึ้นมา ประชารัฐไทยที่สมบูรณ์ ซึ่งอาจารย์ปรีดีก็หมายถึงประชารัฐไทยทางเศรษฐกิจ ประชารัฐไทยทางการเมือง และที่คณะทางสังคมที่เป็นประชารัฐไทย จิตสำนึกประชารัฐไทยถือได้ว่าเป็นหลักนำทางจิตใจที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้เกิดประชารัฐไทยอย่างสมบูรณ์ขึ้นในระบบสังคมไทย

อาจารย์ปรีดีได้มองพัฒนาการเศรษฐกิจไทยและบอกว่า ถ้าประเทศไทยในปัจจุบันมีแค่ประชารัฐไทยทางกฎหมาย มีระบบเลือกตั้ง มีสภาผู้แทน แต่ไม่มีประชารัฐไทยทางเศรษฐกิจเลย อันตรายก็ย่อมมีมาก เพราะคนกลุ่มน้อยที่กุมอำนาจทางเศรษฐกิจนั้นจะเข้าสภา และใช้อำนาจทางการเมืองบังคับศาลให้เศรษฐกิจเป็นไปตามประโยชน์ของตน สิ่งที่อาจารย์ปรีดีได้มองสภาพสังคมไทยปัจจุบันนั้น ก็คือต้องการประชารัฐไทยทางเศรษฐกิจ นอกเหนือไปจากประชารัฐไทยทางการเมืองแล้ว อันได้แก่

1. ให้ราษฎรส่วนมากของสังคมต้องไม่ตกเป็นทาสของคนจำนวนน้อยในการประกอบเศรษฐกิจ ซึ่งคนส่วนน้อยเหล่านี้อาศัยอำนาจผูกขาดทางเศรษฐกิจและสังคมของตนทำการเบียดเบียนคนส่วนใหญ่

2. ระบบเศรษฐกิจนั้นควรจะมีหลักการ 3 อย่างด้วยกัน คือ

- (1) ราษฎรจะต้องร่วมมือกันฉันทที่พี่น้องออกแรงกายแรงสมองตามความสามารถ
- (2) ผลผลิตสิ่งอุปโภคให้สมบูรณ์ตามหลักการของการขยายตัวทางเศรษฐกิจ
- (3) ให้แต่ละคนได้รับผลตอบแทนด้วยความเป็นธรรมตามส่วนแรงงานทางร่างกายและส่วนสมองที่ตนได้กระทำ ผู้ใดออกแรงมากก็ได้มาก ผู้ใดออกแรงน้อยก็ได้น้อย

2475 เป็นต้นมาเราอาจเรียกได้ว่าบางตอนของการพัฒนาเศรษฐกิจการเมืองของไทยมีประชารัฐไทย บางตอนก็เป็นกึ่งประชารัฐไทย บางตอนก็เป็นเผด็จการและผูกขาดเบ็ดเสร็จ ความใฝ่ฝันที่จะให้ประชาชนมี "อิสราธิปไตยบริบูรณ์" ยังไม่เกิดขึ้น

สิ่งที่ท่านอาจารย์ปรีดีเน้นมากที่สุดก็คือว่า นอกจากเราจะต้องสร้างระบบเศรษฐกิจการเมืองที่เป็นประชารัฐไทย แล้วการที่ประเทศจะมีประชารัฐไทยนั้น ขบวนการนำจะต้องมีที่คณะประชารัฐไทยเป็นหลักนำในการปฏิบัติด้วย และช่วยให้มวลราษฎรมีที่คณะเช่นนั้นคู่กัน ถ้าไม่มีที่คณะเช่นนั้นแล้วการปฏิบัติในขั้นสุดท้ายก็จะวกไปสู่ความไม่เป็นประชารัฐไทย

ในการวิเคราะห์ปัญหาเศรษฐกิจการเมืองของท่าน ท่านได้เน้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและวิธีการจัดการ ในขณะที่เดียวกันก็ให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องจิตสำนึกของคน ในสังคมด้วย

ท่านบอกว่าคำว่า “ชนชั้นปกครอง” มิได้หมายถึง ผู้กุมอำนาจทางเศรษฐกิจการเมืองเท่านั้น แต่เป็นผู้กุมอำนาจทางจิตใจของราษฎรด้วย และผลสรุปของการวิเคราะห์เช่นนี้ก็คือ ถ้าไม่มีการปฏิวัติจิตใจสำนักแล้ว ระบบเศรษฐกิจการเมืองแบบใหม่ก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ในสังคมไทย

ข้อสรุปของผมก็คือว่า ขอให้เราก้าวไปสู่ ยูโทเปียร่วมสมัย เมื่อมองเป็นภาพพัฒนาการของความคิดทางค่านิยมเศรษฐกิจการเมือง เราต้องยอมรับว่าเค้าโครงเศรษฐกิจของท่านอาจารย์ปรีดี และแนวคิดทางเศรษฐกิจของท่านที่ปรากฏในผลงานต่าง ๆ เป็นประตูค่านิยมที่จะนำเราไปสู่สถานะใหม่ที่ปราศจากการกดขี่เบียดเบียนมนุษย์โดยมนุษย์ด้วยกัน เป็นประตูค่านิยมที่นำไปสู่ ยูโทเปียสมัยใหม่ งานของท่านได้ย้ำให้สำนึกว่าการปลดปล่อยผู้คนจากพลังมืดเป็นสิ่งจำเป็นทางประวัติศาสตร์ ซึ่งท่านให้เราสำนึกว่าการล้มเค๋รื่องก็คขวางทั้งปวงที่กั้นความก้าวหน้าของสังคมนั้นเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง และท่านได้เตือนใจเราว่ามนุษย์ต้องสร้างประวัติศาสตร์ของตนเองอย่างมีจิตสำนึกและล้มล้างสิ่งที่เราเรียกว่าชะตากรรมที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

ผมคิดว่าคนรุ่นใหม่จะต้องสร้างยูโทเปียใหม่ขึ้นมาที่เป็นรูปธรรม มีขั้นตอนมีขบวนการ มีภาพสังคมใหม่ที่ไม่ว่าตัว ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความหวังและศรัทธา ความหวังและความศรัทธาหนึ่งถึงยูโทเปียคงต้องมีอยู่คือ ไปปราบที่มวลาชนยังคงถูกเหยียดหยามจากอำนาจมืด เราจะต้องเอาความหวังและความเข้าใจในขบวนการที่กำลัง

เปลี่ยนแปลงมาผสมผสานกัน เราต้องทำความเข้าใจเสียใหม่เกี่ยวกับความฝันถึงสังคมใหม่ที่กำลังอยู่ในขบวนการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ให้ดียิ่งขึ้น เราจึงบรรลุถึงความหวังได้

อาจารย์ปรีดีบอกว่า คำว่า “ประวัติศาสตร์” นั้นมิได้หมายถึงสิ่งที่อยู่ในอดีตเท่านั้น หากแต่หมายถึงขบวนการที่เปลี่ยนแปลงซึ่งมีอยู่ตลอดเวลาทั้งในอดีตในปัจจุบันและอนาคต นั่นคือ ขบวนการแห่งวิวัฒนาการ ซึ่งควรจะเป็นพื้นฐานของ ยูโทเปียสมัยใหม่ ถึงแม้ยูโทเปียจะยังไม่ปรากฏขึ้นมา แต่เราก็ต้องนึกอยู่เสมอว่าสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้นเลยหรือยังไม่เคยเกิดขึ้นที่ไหนนั้นโดยแท้แล้วไม่มีวันเล้าสมัย

สิ่งที่ยังไม่เกิดกำลังจะมาถึง เราจึงต้องฝันต่อไป ถ้าไม่มีมโนทัศน์อนาคตและความหวังแล้วมนุษย์จะมีชีวิตอยู่อย่างยาวนานได้อย่างไร

สิ่งที่สำคัญในปัจจุบันก็คือการพัฒนาจิตสำนึกของยูโทเปียยังคงดำรงอยู่ สังคมไหนที่ไม่มี ยูโทเปีย สังคมนั้นเป็นสังคมที่อันตรายมาก เพราะจะเดินหนทางที่ค่อนข้างมืดมน แต่เราจะต้องนำยูโทเปียลงมาจากอาณาจักรของความฝันในอากาศมาสู่พื้นดินให้ได้ ให้อยูโทเปียได้กลายเป็นความคิดที่เข้าสู่มวลมหาชน

เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ยูโทเปียก็จะแปรสภาพเป็นพลังที่เปลี่ยนแปลงสังคมได้ตามเจตนารมณ์ของท่านอาจารย์ปรีดี.

ขอบคุณ...

การตอบคำถามหลังจบปาฐกถา

ถาม แนวคิดของอาจารย์ปรีดีนั้นที่แท้จริงเราแยกไม่ออกจากความคิดของ Marx โดยสิ้นเชิง หรือใช้ความคิดของมาร์กซ์ เป็นแม่บทใช้หรือไม่ ?

ตอบ ถ้าเราศึกษาผลงานทั้งหมดของท่านอาจารย์ปรีดีแล้วเราจะเห็นว่า ท่านอาจารย์ปรีดีเป็นนักคิดที่สำคัญคนหนึ่งของโลกที่เป็นนักคิดที่อิสระ เราจะเห็นว่าในโลกนี้มีนักคิดเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับในประเทศไทย หลายสังคม ต่างก็อาจจะคิดเหมือนกันก็ได้โดยไม่ได้อาศัยซึ่งกันและกัน

ถ้าเราเอาตัวอย่างจาก “เค้าโครงเศรษฐกิจ” เราจะเห็นว่าตามที่ท่านได้บอกไว้ท่าน ได้เอามาจากหลักการของหลายลัทธิหลายแนวความคิดด้วยกัน ผสมผสานขึ้นเป็นระบบใหม่ เราคงคิดว่าในช่วงนั้นเป็น ค.ศ. 1926 ถึง 1927 ที่ท่านได้เสนอต่อคณะผู้ว่าการในปารีสเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ก่อนกลับประเทศไทย

ในช่วงนั้นเราเห็น ได้ว่าเหมาเจ๋อตงก็ไม่ได้พูดถึงเค้าโครงเศรษฐกิจเลย เพราะมุ่งแต่เรื่องสงครามชาวนาอยู่ ส่วนในรัสเซียเองในระยะแรก ๆ ก็ไม่มีแผนเศรษฐกิจของชาติ มีแต่แผนเป็นสาขาของเงิน หรือพรรคบอลเชวิคของรัสเซียเท่านั้น

แต่ในช่วงนั้นผมคิดว่าอาจารย์ปรีดีได้พูดถึงแผนเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้นมาแล้ว นับว่าเป็นทางพัฒนาความคิดที่เป็นอิสระ ซึ่งคงจะไม่เหมือนกับคนที่ใช้นามปากกาว่า “ประชาธิปไตย” ที่บอกว่าท่านอาจารย์ปรีดีลอกเลียนแบบสตาลิน ซึ่งเป็นเรื่องไร้สาระอย่างสิ้นเชิง

เกี่ยวกับเรื่องแนวคิดทางยูโทเปียอื่น ๆ ก็เห็นได้ว่าท่านได้เอามาจากนักคิดยูโทเปียของฝรั่งเศสหลายคนด้วยกัน ฉะนั้นแนวคิดทางเศรษฐกิจของอาจารย์ปรีดีนั้นส่วนใหญ่ผมคิดว่าเริ่มต้นท่านไม่ได้ใช้มาร์กซ์แต่อย่างไร เรื่องมูลค่าส่วนเกินก็ไม่ได้ใช้ เพียงแค่ช่วงหลังตอนที่ท่านอยู่ในเมืองจีนก็ได้ศึกษาแนวคิดบางอย่างของมาร์กซ์ และเหมาเจ๋อตงด้วย แต่ข้อสรุปของผมก็คือว่า ท่านเป็นนักคิดที่อิสระ และสามารถคิดถึงสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาล่วงหน้าได้

ถาม ทำไม “เค้าโครงเศรษฐกิจ” เป็นยูโทเปียสยาม

ตอบ โดยมากยูโทเปียในภาษาไทยเรามักจะแปลว่าเพ้อฝัน โครงการเพ้อฝันในความหมายของผม ไม่ได้หมายถึงความเพ้อฝัน แต่หมายถึงสิ่งที่คิดมาซึ่งยังไม่มาถึง

ส่วนสาเหตุก็มีมากมาย แต่ผมวิเคราะห์สาเหตุทางด้านอุดมการณ์เท่านั้นเองว่ามายังไม่ถึง ก็เพราะว่าโครงการนี้เกิดขึ้นจากจิตสำนึกของอาจารย์ปรีดีในการมองสังคม อาจารย์เกิดจิตสำนึกขึ้นจากการศึกษาทฤษฎีสังคมนิยม แต่เค้าโครงการนี้ไม่ได้เกิดขึ้นจากข้างล่าง ไม่ได้เกิดขึ้นท่ามกลางการเคลื่อนไหวของคนส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้นความสัมพันธ์ของเค้าโครงการกับความเป็นจริงจึงไม่มี ทั้งสองฝ่ายจึงไม่ได้มาหาซึ่งกันและกัน ด้วยเหตุผลนี้ผมจึงเรียกว่าเป็น “ยูโทเปียสยาม”

ถาม สมุดปกเหลืองจะหาได้ที่ไหน? มีขายหรือไม่?

ตอบ สมุดปกเหลืองคงจะไม่มีขายแล้ว แต่หนังสือของท่านอาจารย์เดือนบุรณาค ได้พูดถึงท่านปรีดีนักวางแผนเศรษฐกิจคนแรกของประเทศไทย ได้บรรจุ “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” และข้อวิจารณ์ที่มีผู้ใช้นามปากกาว่า ‘ประชาธิปไตย’ เอาไว้ด้วย หนังสือนี้สำนักพิมพ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กำลังพิมพ์อยู่แล้ว คาดว่าคงจะนำออกจำหน่ายได้ในราวสิงหาคม นี้

ถาม ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจในความหมายของท่านอาจารย์ปรีดีเป็นอย่างไร?

ตอบ เท่าที่ศึกษา ท่านไม่ได้เขียนรายละเอียดไว้ แต่เมื่อวานนี้(ปารุกดา) อาจารย์เฉลิมเกียรติ ผิวนวล ก็ได้ให้ข้อคิดบางอย่างไปแล้ว ในทัศนะของผม ประชาธิปไตยทางเศรษฐกิจในทฤษฎีของท่านอาจารย์ปรีดีนั้นคือ ต้องล้มล้างอำนาจผูกขาดทางเศรษฐกิจการเมืองทั้งหมดที่ดำรงอยู่ในวงการเศรษฐกิจและการประกอบการเศรษฐกิจ เพื่อให้การประทุษร้ายต่อกันในเชิงเศรษฐกิจหมดไปและหนทางที่ท่านคิดว่าจะก่อให้เกิดประชาธิปไตยนั้นก็คือการสร้างระบบสังคมนิยมให้มีมนุษยธรรมขึ้นมา (อันนี้เป็นแนวคิดในตอนบั้นปลายของชีวิต) เป็นสังคมนิยมที่ทำให้มนุษย์มีมนุษยภาพเกิดขึ้นมาได้

ถาม จำเป็นหรือไม่ที่จะต้องมีความคิด “สังคมนิยมโดยรัฐ” ในเมื่อจิตสำนึกประชาธิปไตยยังไม่พร้อม มีแค่ประชาธิปไตยทางการเมือง?

ตอบ เรื่องนี้เราจะเห็นว่ากรณีที่เสนอให้มีโครงการสังคมนิยมโดยรัฐนั้น เขามักจะอ้างกันอยู่ตลอดเวลาว่า

1. พลังการผลิตยังต่ำ เพราะฉะนั้นรัฐต้องเร่งการรวมศูนย์ทุนและปัจจัย-
การผลิตต่าง ๆ และวางแผนโดยส่วนกลางจากข้างบนลงมา

2. ทักษะทางสังคม หรือจิตสำนึกทางสังคมของผู้ใช้แรงงานนั้นยังคงมี
ชากเก่าจากระบบเก่าหลงเหลืออยู่ การหล่อหลอมโดยรัฐจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง
นี่คือสาเหตุ 2 ประการที่ต้องมีสังคมนิยมโดยรัฐ ในระยะเริ่มต้น

แต่ถ้าเราจะสำรวจดูแล้ว ผมคิดว่ามันได้เกิดอะไรขึ้นเมื่อมีการนำเอาแนว
คิดนี้ไปปฏิบัติ? ผลสุดท้ายผมคิดว่าสังคมนิยมก็ยิ่งถูกนำโดยรัฐอยู่ เมื่อพัฒนาการ
ไปแล้ว 70 ปีมีข้ออ้างใหม่อยู่เสมอว่าเรากำลังพัฒนาเทคโนโลยีก็ต้องมีรัฐเป็นผู้นำ
อีก ก็อย่างว่าก็ต้องมีเหตุผลอยู่เสมอ ในอุดมคติก็ถึงแก่นนั้นมาร์กซ์คงไม่ได้บอก
ไว้เลยว่ารัฐจะต้องเป็นผู้จัดการ ตรงกันข้าม หลักการที่สำคัญที่สุดในแนวคิด
มนุษยนิยมแบบสังคมนิยมของมาร์กซ์บอกว่า เราจะต้องจัดสังคมใหม่โดยให้แต่ละ
คนมีเสรีภาพ มีอธิปไตยของตัวเอง บัจเจกชนสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างอิสระ
ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาทั้งหมดทั้งปวงในระบบสังคมนิยม

หลักการอันนี้ขัดกับสังคมนิยมโดยรัฐอย่างสิ้นเชิง เพราะว่าสังคมนิยมโดย
รัฐนั้นความเป็นจริงที่ปฏิบัติกันอยู่ก็คือบัจเจกชนไม่มีเหลืออยู่เลย บัจเจกชนได้
สูญสลายไป รัฐแทนที่จะสูญสลายกลับยังมีอำนาจมากขึ้น ซึ่งแนวคิดนี้ผมคิดว่า
ปรากฏอยู่ใน “เค้าโครงเศรษฐกิจ” ในระยะเริ่มต้น .ก็ท่านอาจารย์ปรีดีบอกว่า
ราษฎรยังไม่พร้อม เราจึงต้องนำราษฎรไปสู่โลกพระศรีอารย์ พอไปถึงโลกพระ-
ศรีอารย์แล้วก็คงจะต้องนำค่อไปอีกเรื่อย ๆ

ถาม การพัฒนาจิตสำนึกของสังคมไทยในแง่ที่ว่า “ทำอย่างไรจึงจะทำ
สังคมนิยมไทยเบียดจากอากาศสู่พื้นดินให้ได้นั้น” มีวิธีการอย่างไร เพราะว่าฝ่ายอนุรักษ-
นิยมยังมีอำนาจในการจัดตั้งประชาชนอยู่มากมายในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ประชาชนในชนบท

ตอบ นี่ก็เป็นคำถามเหมือนกับหลาย ๆ คำถามที่ผมคิดว่า ถ้าฟังผม
คนเกี่ยวคงจะตอบไม่ได้ ขอให้ยูโทเปียนี้เป็นผลผลิตของพวกเขาเราด้วยกันก็แล้วกัน

ขอบคุณ.